

УДК 94(437) «1918/1938»

Т.М. БАГРІЙ

ПОСТАТІ ДЕРЖАВНИХ ДІЯЧІВ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ (1918 – 1938 РР.) У НОВІТНІЙ ЧЕСЬКІЙ ТА СЛОВАЦЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

Багрій Тетяна Миколаївна – аспірант кафедри всесвітньої історії, Рівненський державний гуманітарний університет

Проаналізовано сучасну чеську та словацьку історіографію за останні двадцять років, присвячену постатям державних діячів міжвоєнної Чехословацької республіки. Висвітлено основні історіографічні акценти, думки, оцінки біографічних, суспільно-політичних, культурних аспектів діяльності політиків. З'ясовано стан проблематики у новітній історичній науці Чехії та Словаччини.

Ключові слова: чеська та словацька історична наука, Перша Чехословацька республіка, президент, державний діяч, біографічні дослідження.

Багрій Т. Н. Личности государственных деятелей Чехословакии (1918 – 1938 гг.) в новейшей чешской и словацкой историографии

Проанализирована современная чешская и словацкая историография за последние двадцать лет, посвящена фигурам государственных деятелей межвоенной Чехословацкой республики. Освещены основные историографические акценты, мнения, оценки биографических, общественно-политических, культурных аспектов деятельности политиков. Выяснено состояние проблематики в новейшей исторической науке Чехии и Словакии.

Ключевые слова: чешская и словацкая историческая наука, Первая Чехословацкая республика, президент, государственный деятель, биографические исследования.

Bagriy T.M. The figures of the statesmen of Czechoslovakia (1918 – 1938) in modern czech and slovak historiography

The modern Czech and Slovak historiography during the last two decades dedicated to the figures of statesmen in the interwar Czechoslovak republic is analyzed. The basic historiographical emphasis and opinions of the biographical, social, political and cultural aspects of the activities of the politicians are covered. The status of issues in contemporary historical science of Czech Republic and Slovakia was found.

Key words: Czech and Slovak historical science, the First Czechoslovak republic, president, statesman, biographical research.

Постановка проблеми. Початок 1990-х років є новим етапом у становленні чеської та словацької історіографії. Насамперед він характеризується збільшенням уваги до впливу провідних державних діячів міжвоєнної Чехословаччини у сфері політики, економіки, культури на становлення новоутвореної республіки. Перш за все науковці звертають увагу на роль тих осіб, діяльність яких у Першій республіці або замовчувалась, або перекручувалась.

Аналіз досліджень і публікацій. 90-і роки минулого століття характеризуються активними біографічними дослідженнями персоналії Першої Чехословацької республіки та висвітленням політичних, громадських, а також культурних аспектів їх діяльності. Серед чехословацьких особистостей міжвоєнного періоду, що привертають увагу сучасних істориків, слід відзначити першого президента Чехословацької республіки Т. Г. Масарика (Є. Броклова [2], В. Гоушка [15], Я. Опат [36], С. Полак [40; 39]), міністра закордонних справ республіки Е. Бенеша (Р. Вашек [45], Ї. Деймек [4; 5]), політичних та громадських діячів: К. Крамаржа (Я. Чехурова [18], Й. Білек, З. Сладек [22]), А. Швегли (Д. Мілер [30], В. Достал [6]), М. Годжи (М. Пекнік [38], К. Колар [26]) тощо. Важливими є наукові публікації, які розкривають роль суспільно-політичної діяльності жінок у чехословацькій державі та, зокрема, особистість Шарлотти Гарріг Масарик (М. Л. Неудорфлова [3], Ї. Мартінек, П. Вошаглікова [46]).

Мета дослідження полягає в аналізі доробку чеської та словацької історичної науки щодо постатей державних діячів міжвоєнної Чехословаччини за останні двадцятиріччя. Головним завданням є характеристика сучасних історіографічних аспектів персоналії Першої Чехословацької республіки (1918 – 1938 рр.) з початку 90-х років по сьогоднішній день.

Виклад основного матеріалу. Без сумнівів, історичні чеські та словацькі публікації, предметом вивчення яких є особистість Т. Г. Масарика та різні аспекти його діяльності, посідають провідне місце. Поза увагою не залишились і члени родини Т. Масарика – дружина Шарлотта Гарріг Масарик, дочка Аліса та син Ян. Так як персону Томаша Масарика є ключовою в утворенні спільної держави чехів та словаків, а його рідні відігравали не останню роль у міжвоєнному чехословацькому суспільстві, то, відповідно, у сучасній історичній науці виникає велика кількість публікацій по даній тематиці. Аналіз історіографічних праць, що виникли за останні двадцять років і предметом вивчення яких є особистість Т. Г. Масарика та членів його сім'ї, нові думки та підходи, охарактеризовано в окремій змістовній статті [1].

Особа міністра закордонних справ, другого президента Чехословацької республіки Едварда Бенеша займає одне з перших місць у дослідженні біографій політичних діячів. Варто відзначити, що не лише історичні публікації останніх двох десятиліть відіграють важливу роль у формуванні сучасної іс-

торичної науки, але й книги тодішніх очевидців, праці яких характеризують собою надзвичайний погляд на життя політика [14; 16]. У 2006 році вийшло відновлене видання праці історика Ярослава Верстадта «Особистість Едварда Бенеша» (1937 р.) та біографічна публікація «Едвард Бенеш: я присвятив своє життя світу» (1940 р.) Едварда Хічкока, американського журналіста та приятеля Е. Бенеша. Здавалося б, у сучасній історіографії такі публікації втратили б свою актуальність. Та все ж, той факт, що в межах непостійного та драматичного розвитку ХХ століття персона Е. Бенеша, що представляв разом із Т. Г. Масариком демократичну Чехословацьку республіку, по-різному висвітлювалась [16, с. 7]. Історична цінність праці Я. Верстадта полягає в тому, що автор зібрав велику кількість цікавих особистих свідчень та думок сучасників міністра Е. Бенеша, колег та спостерігачів його діяльності, які доповнив своїми коментарями [16, с. 10].

Мемуари самого політика, що вийшли під керівництвом провідних сучасних науковців – Я. Чехурової [8], Є. Броклової [9], В. Олівової [10], мають велике значення для чеської історіографії: дипломатичні зустрічі, конференції; теоретичний та практичний контекст проблем міжнародних відносин, здебільшого чехословацько-німецьких зв'язків тощо. Історичне значення мемуарів Е. Бенеша полягає у детальній документації дипломатичних та політичних переговорів [10, с. 7]. Здебільшого у публікаціях політик висвітлює власні політичні та філософські міркування і погляди [10, с. 118]. Праці Бенеша включають різні галузі наук – від історії, права, економіки та психології через філософію та соціологію до політики. Політик прагнув зрозуміти складність історичних процесів та загальних механізмів, що контролювали функціонування суспільства [10, с. 7].

Огляд на дипломатичну роботу президента Е. Бенеша, його ставлення до словацького народу, німецького питання є лише частиною наукових досліджень навколо персони політика [45]. Громадську діяльність (публічні виступи, дипломатичні зустрічі, поїздки по республіці та за кордон), 1935 – 1938 рр., Е. Бенеш намагався вести в контексті розвитку як на внутрішній арені, так і зовнішній [45, с. 9]. Науковець І. Малінски стверджує, що, можливо, вперше, громадська президентська функція практично розбирається і реконструюється у праці «Президент Бенеш в 1935 – 1938 роках» історика Ріхарда Вашека [29, с. 527]. З початку 90-х років ХХ століття персона Едварда Бенеша, здебільшого, розкривається завдяки сучасному аналізу всіх аспектів його дипломатичної та політичної діяльності [37; 45]. Історик Александр Орт називає Е. Бенеша європейським політиком, життя якого нерозривно пов'язане із чехословацькою закордонною політикою та розвитком тогочасної Європи [37, с. 6].

Історіографія, присвячена політикові, поповнена і біографічними дослідженнями, які показують особистість Е. Бенеша як співзасновника самостійної чехословацької держави, міністра закордонних справ, та, як другого президента республіки [35;

34; 12]. Варто відмітити публікацію двох чеських істориків Карела Новотни і Злати Куфнерової «Людина Бенеш. Читання про другого президента», перше видання якої вийшло у 2006 році [35]. Автори, перш за все, прагнули дослідити інші аспекти особистості Бенеша, що розкривають спогляди сучасників, свідчення та погляди людей, які були у близьких відносинах з ним, які добре знали його або які зустрічались з ним у різні періоди його життя чи то при різних обставинах [35, с. 7]. Друге видання цієї праці, 2010 року, доповнене окремими документами, незначними уточненнями та стилістичними змінами.

Мабуть жоден із політиків міжвоєнної Чехословаччини не викликав стільки суперечок як другий президент республіки Е. Бенеш. Його рішення та дії стали предметом гострої критики з боку науковців і сьогодні [4; 5]. Інджік Деймек зазначає, що Едвард Бенеш відігравав одну з головних ролей, а, можливо і, первинну, у більшості ключових переломів чеської, чехословацької і, в певному значенні, європейської історії протягом майже цілої половини ХХ століття [4, с. 9]. Дослідник вказує на проблеми, які перешкоджають повному вивченню біографії міністра закордонних справ Е. Бенеша: політична особа завжди підпадає під вплив факторів, у даному випадку більше міжнародних, ніж внутрішніх. На початку 90-х років ХХ століття історик змушений більше спиратись на закордонні праці, аніж на дослідження внутрішньої історичної бази; відсутність об'ємного видання праць політика, листування, не кажучи про інші складові частини його життя та діяльності, що формували базу даних для вивчення персони Бенеша тощо [4, с. 11].

Особі політика Словацьчини, Мілану Годжі, який брав безпосередню участь у розвитку словацького народу у міжвоєнні роки, належить одне із провідних місць у вивченні історії республіки [26; 38]. Словацький історик К. Коллар пише, що М. Годжа в усіх сферах своєї соціально-професійної діяльності активно виступав, як журналіст, політик, соціальний мислитель у словацькому культурному, а особливо політичному житті держави [26, с. 5]. Дослідник зосереджує увагу, здебільшого, на ту частину його теоретичної діяльності (аграрна демократія), яка знаходила своє відображення у сфері соціально-філософських та соціологічних міркувань політика. Карол Коллар відзначає тодішні відповідні історичні умови, обставини, зв'язки, які впливали на формування теоретичних поглядів М. Годжі або ж змінювали їх [26, с. 8].

На початку 90-х років ХХ століття виходить друком збірник під однойменною назвою «Мілан Годжа. Державний діяч та політик», упорядкований на базі наукової конференції 1992 року, учасниками якої стали як словацькі, так і чеські дослідники [38]. Тематика конференції мала широкі межі, що стосувалися діяльності М. Годжі, і стала приводом до двох додаткових видань даного збірника. Предметом вивчення словацьких та чеських дослідників стали різні аспекти політичної та суспільної діяльності політика як журналіста (З. Урбан, Д. Махала), прем'єр-міністра у 1935 – 1938

рр. (Р. Квачек, А. Суппан), його дії у політиці та економіці на території республіки (А. Бартлова, Н. Крайчовічова, І. Самсон), зовнішньополітичні позиції (І. Деймек, В. Бистріцки, І. Чурда) тощо. Науковець Й. Яблоніцки відмітив, що ця конференція зробила перший і масштабний крок до його повернення у сучасну національну історію [38, с. 10]. Увага сучасних дослідників прикута також і до вивчення біографічних сторін інших словацьких державних діячів. Так, Йозеф Гарна висвітлює вплив Вавро Шробара в утворенні аграрної партії Словаччини у 1918 – 1922 роках, його відносини з іншим політиком Словаччини – М. Годжою [13].

З середини 90-х років минулого століття поступово починають набирати оберти дослідження панівних верств міжвоєнного чехословацького суспільства, зокрема, невід'ємну частку відіграє економічна еліта. Увага приділяється постатям економічної сфери Чехословаччини: значення фінансової еліти міжвоєнної Чехословаччини, А. Рашина, К. Енґліша, К. Свободи, Я. Прайса, Р. Берана та ін. (Е. Кубу, І. Шоуша); роль великих підприємців, керівників родинних концернів на чехословацьке суспільство, І. Штайф, Я. Штемберк, І. Дворжак, Т. Батя; діяльність провідного економіста Я. Прайса (З. Карнік, П. Косатік) та ін. [31; 23; 25; 27; 42]. Варто відмітити, що увага не обминає як особистостей політичного життя республіки, так і діячів культури: чеського диригента В. Таліха, письменника В. Дика, художника і поета Я. Зрзави [41; 25]. Поява комплексних історичних праць навколо таких персон має своє характерне місце у вивченні подій та фактів тогочасного періоду, що так чи інакше впливає на розвиток сучасної історіографії.

Дослідники В. Достал [6], Д. Міллер [30], Й. Ганзал [11], Я. Рокоски [42] значну увагу звертають на лідерів аграрної партії А. Швєглу, Р. Берана та інших, діяльність яких тісно пов'язана із партією, визначають їх місце в ній. У 1993 році, вийшла праця Й. Ганзала «Антонін Швєгла», присвячена 120-річчю від дня народження аграрія та 60-й річниці його смерті, в якій автор подав короткий, проте змістовний аналіз значення А. Швєгли в аграрному русі, його участь у творенні чехословацької держави [11]. Науковець аналізує відносини політика з президентом Т. Г. Масариком, та, перш за все, особистість А. Швєгли. Дослідник Й. Ганзал називає Швєглу людиною діла, аж ніяк не теоретиком, чому сприяло усе його життя та праця, якій завжди знав ціну [11, с. 39].

На базі архівних джерел та історичних матеріалів історик Владімір Достал здійснив правдиве висвітлення історії аграрної партії Чехословаччини у міжвоєнний період та роль її керівників на суспільно-політичне життя держави [6]. Даніел Міллер оцінює аграрія Антоніна Швєглу як духовного лідера чехословацької внутрішньої і закордонної політики. Він відмічає, що успіхи А. Швєгли нерозривно пов'язані із спробою збереження стабільності та демократичної орієнтації Першої республіки. Його ж невдачі, навпаки, пов'язані із деякими слабкостями міжвоєнної Чехословаччини [30, с. 30].

У сучасній історичній науці, для кращого ознайомлення подій та персоналій того часу, мають

місце вищезгадані публікації очевидців тих років. З новим етапом становлення історіографії публікуються нові видання, дотепер неопублікованих текстів книг. Такою публікацією можна назвати книгу К. Чапека «Розмови з Антоніном Швєглою (та про нього)», що вийшла під керівництвом Сви Плескотової [19]. У передмові В. Клаус, другий президент Чеської республіки, називає А. Швєглу великим політиком, який не був хорошим промовцем, але добре знав як користуватись владою [19, с. 4]. Редакторка Є. Плескотова відмічає, що письменник К. Чапек президента Т. Г. Масарика та лідера аграрної партії Чехословаччини А. Швєглу, вважав за основних творців чехословацької демократії, яка отримала високе визнання по всьому світу в період закінчення Першої світової війни і до виникнення, ще більш руйнівної Другої [19, с. 8].

Дещо пізніший період існування аграрної партії досліджує чеський історик Ярослав Рокоски у своїй монографії «Рудолф Беран та його період. Зліт і падіння аграрної партії» [42]. Автор акцентує увагу на тому, що в чеській історіографії ім'я Берана не має позитивних відгуків. Він сприймається як політик, який у 30-х роках минулого століття, привів аграрну партію, до того часу одну з центральних, на праві позиції. Він як політик симпатизував генлейнівському рухові, прагнув до примирення з гітлерівською Німеччиною; як політик відкинув існуючу чехословацьку закордонну політику та був головним противником президента Е. Бенеша [42, с. 10].

Із 90-х років наукового інтересу набуває персона Мілана Растислава Штефаніка як одного із основних лідерів зовнішнього руху Опору воєнного та післявоєнного періоду [7; 17; 24]. Дослідник Дуффак у праці «Штефанік і Чехословаччина» розкриває, на основі архівних документів та матеріалів, особистість словацького генерала [7]. Автор відзначає, що в словацькій історії М. Р. Штефанік зумів піднятися вище обмеженого націоналізму і зрозуміти, що майбутнє належить великому багатонаціональному загалу [7, с. 192].

Персоні Штефаніка присвятив свою працю словацький історик Ян Юрічек [17]. Він характеризує Штефаніка як одну з найбільш визначних постатей сучасної словацької історії. Його історичне значення, на думку автора, є не лише у вирішальній частці - у співпраці з іншими представниками Національної чехословацької ради чи то – у створенні спільної держави чехів та словаків. Він, перший зі свого народу, хто вдалими дипломатичними діями безпосередньо впливав на європейську політику [17, с. 161].

Спираючись на документи тогочасного періоду, знання та міркування своїх попередників, деякі науковці намагаються розкрити умови, обставини, причини трагічної смерті генерала [7; 24]. Словацький дослідник Еміль Карол Каутски намагався довести обґрунтування прийнятності гіпотези, що аварія літака Штефаніка була політичним замислом, який навряд чи міг би бути здійсненим без відома високопоставлених осіб [24, с. 5]. Він піднімає питання взаємовідносин Р. М. Штефаніка з політичними діячами міжвоєнної Чехословаччини

– Т. Масариком, Е. Бенешем; його перебування в США, в Італії, Франції тощо.

Цікавою є біографічна праця історика Л. Вікоупіла, присвячена націонал-соціалістіві Їржі Стржібрні, в якій автор розкриває особистість діяча не лише як політика, але й як журналіста та підприємця [47]. Однак, попри заслуги в утворенні Чехословацької республіки, він, водночас, з політики зробив бізнес, і коли у нього хотіли забрати його, то, забувши про всі свої колишні принципи, готовий був на бій, стверджує науковець [47, с. 12].

Перше десятиліття ХХІ століття характеризується новими історичними відомостями, що вивчали чеські та словацькі науковці, про життя та політичну діяльність чехословацького політика К. Крамаржа [20; 28; 22; 21]. Дослідження відносин сімейного подружжя Карела та його дружини Надії також має місце у сучасній історичній науці [18]. На науковій конференції (2007 р.), присвяченій політичному діячеві, було здійснено у широкому контексті детальну та всебічну рефлексію його особистості. Карел Крамарж, по-перше, був висвітлений не лише як політик, але й як підприємець, меценат, захисник білої російської еміграції, коханий чоловік, політичний мислитель та економіст [20, с. 749]. Історик Мартіна Лустігова зазначає, що К. Крамаржа, в першу чергу, цікавила зовнішня політика, він давав їй перевагу перед внутрішньою і перед партійними проблемами. Тому питання відносин К. Крамаржа до Росії, питання слов'ян чи то ставлення до німецького населення, чи до інших націй стали ключовими у вивченні персони Крамаржа. Дослідниця називає К. Крамаржа політиком ХІХ століття: його стиль політики, ніби залишився в попередньому столітті. Вона стверджує, що К. Крамарж був політиком слова, ніж політиком діла [28, с. 289-290]. Візію чеських та словацьких науковців про внутрішню та зовнішню політику К. Крамаржа, його відносини до Росії та російської еміграції після жовтня 1918 року, події із життя націонал-демократа містить збірник студій під редакцією Л. Белошевської та З. Сладека [22]. Інша комплексна наукова публікація, присвячена 150 річниці від дня народження політика, розкриває успіхи та невдачі у політичній кар'єрі К. Крамаржа (Р. Квачек, М. Лустігова), проблему його чеської політики (П. Зідек), погляд на зовнішню політику та економіку (І. Деймек, І. Бажантова) [21].

Журнал міждисциплінарних досліджень Центральної Європи ХІХ та ХХ століть під назвою «Люди жовтня 1918 року. Долі дійових осіб виникнення Чехословацької республіки» став вдалою спробою для стислого аналізу біографічного портрета персон, які брали участь у політичних подіях у жовтні 1918 року [33]. Збірник показує життя державних діячів напередодні, під час та після виникнення Першої Чехословацької республіки: роль Алоїса Рашіна у формуванні нової Чехословацької республіки та його ставлення до політичних партій

(Я. Чехурова), політичні аспекти діяльності націонал-соціаліста Ї. Стржібрні (Й. Гарна), політичний шлях соціал-демократичного політика Ф. Соукупа напередодні утворення республіки (Л. Шлегер), словацького провідного політика А. Глінки (Я. Рихлік) тощо. Публікація подає біографічні студії інших політиків країни, окрім загальновідомої п'ятірки, які є для широкої аудиторії маловідомими, а то й взагалі невідомі і які брали безпосередню участь у формуванні нової чехословацької держави. Важливим аспектом чеської та словацької історіографії наприкінці ХХ – початку ХХІ століть є дослідження науковців навколо тематики жіночого суспільного руху в міжвоєнній Чехословаччині.

Тематика жінок та їх громадської діяльності у міжвоєнній Чехословаччині набувала розмаху в історичній науці з 90-х років минулого століття [46; 43]. Літературна діяльність Т. Сватової, К. Томової (Г. Кокешова), А. Баєрова в медицині (М. Багєнска), політична та громадська участь Ф. Земінової, А. Розсипалової, А. Ауржеднічкової в житті міжвоєнної держави (Д. Мусілова, М. Мацкова, Я. Брабенцова) є лише невеликою частиною результатів досліджень істориків [46].

В сучасній історичній науці набули масового поширення результати наукових досліджень, висвітлені в опублікованих матеріалах конференцій. Тематика особистостей Першої Чехословацької республіки є поширеною серед наукових осередків Чехії та Словаччини, і своєю новизною впливає на розвиток історіографії сьогодення [44; 3; 38; 20; 21].

У порівнянні із дослідженнями тематики провідних державних діячів міжвоєнної Чехословаччини, в чеській і словацькій історіографії, гірше становище займає регіональна історична пам'ять. Короткий біографічний шлях військових, міністрів, депутатів, дипломатів, які походили з краю Височина і відігравали хоча і не першу, однак не останню роль в історії країни, подають науковці К. Черни, Л. Гйобл, П. Крчал у праці «Особистості республіки Масарика та край Височина» [32].

Висновки. Отже, загальний стан чеської та словацької історіографії за останні двадцять років показує, що кількість біографічних наукових праць навколо тематики персоналій міжвоєнної Чехословаччини збільшилась. Зміст публікацій містить більш детальну, до 90-х років ХХ століття мало кому відому інформацію про політиків, громадських діячів того періоду. Історики висвітлюють історичні, політичні, філософські, біографічні аспекти чехословацьких суспільно-політичних діячів з різних точок зору. Однак, варто відмітити, чеська історична наука має масштабніший бібліографічний фонд, аніж словацька, яка обмежується лише біографічними дослідженнями провідних словацьких особистостей. А історична наука даної тематики потребує не лише думки та оцінки чеських і словацьких істориків, але й аналізу зарубіжних дослідників.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Баргій Т. М. Исторична чеська та словацька наука про особистість президента Т. Г. Масарика та членів його родини / Т. М. Баргій // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2012. - № 21(265), Ч.2. – С. 71-81.
2. Broklová E. Prezident Republiky československé. Instituce a osobnost T. G. Masaryka / E. Broklová. – Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001. – 144 s.
3. Charlotta G. Masaryková. Sborník příspěvků z konference ke 150. Výročí jejího narození, konané 10. Listopadu 2000 / [Uspoř. M. L. Neudorflová]. – Praha: Masarykův ústav Akademie věd ČR, 2001. – 246 s.
4. Dejmeck J. Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. Část první. Revolucionář a diplomat (1884 - 1935) / J. Dejmeck. – Praha: Karolinum, 2006. – 632 s.
5. Dejmeck J. Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. Část první. Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935 - 1948) / J. Dejmeck. – Praha: Karolinum, 2008. – 790 s.
6. Dostál V. V. Agrární strana. Její rozmach a zánik / V. V. Dostál. – Brno: Atlantis, 1998. – 360 s.
7. Duffack J. J. Štefánik a Československo / J. J. Duffack. – Praha: Naše vojsko, 2007. – 203 s.
8. Edvard Beneš (diplomat na cestách). Depeše z padesáti zahraničních cest ministra Beneše 1919 – 1928 / [Připr. J. Čechurová, J. Čechura]. – Praha: Karolinum, 2000. – 214 s.
9. Edvard Beneš. Německo a Československo / [Připr. E. Broklová]. – Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005. – 252 s.
10. Edvard Beneš. Světová válka a naše revoluce. Výbor z díla / [Připr. V. Olivová]. – Ostrava: Ostravský tiskárny, 1994. – 118 s.
11. Hanzal J. Antonín Švehla. (K 120. výročí narození a 60. výročí úmrtí) / J. Hanzal. – Praha: H&H, 1993. – 56 s.
12. Hanzal J. Edvard Beneš / J. Hanzal. – Praha: Mladá fronta, 1994. – 56 s.
13. Harna J. Vavro Šrobár a jeho podíl na vzniku agrární strany na Slovensku (1918-1922). In: Moderní dějiny. Časopis pro dějiny 19. a 20. století / [Vedoucí redaktor J. Harna; výkonní redaktori: P. Prokš, J. Hájek]. – Praha: Historický ústav AV ČR, 2009. – Roč. 17, č. 2. – s. 1 - 22.
14. Hitchcock E. B. Edvard Beneš: Zasloužil jsem život míru / E. B. Hitchcock [překlad: Z. Wattersonová]. – Krnov: nakladatelství Vladimír Kořmék, 2006. – 287 s.
15. Houška V. T. G. Masaryk: známý i neznámý / V. Houška. – Praha: Riopress a česká expedice, 2005. – 252 s.
16. Jaroslav Werstadt. Osobnost Edvarda Beneše / [Připr. V. Olivová]. – Praha: Eva-Milan Nevole, 2006. – 96 s.
17. Juríček J. Milan Rastislav Štefánik. Vedec, politik, diplomat, letec, generál, minister, člověk / J. Juríček. – Bratislava: Q 111, 2006. – 167 s.
18. Karel a Naděžda Kramářovi doma. (Karel and Nadezhda Kramar at home) / [Sest. J. Čechurová, D. Stehlíková, M. Vandrovová]. – Praha: Úřad vlády České republiky ve spolupráci s Národním muzeem, 2008. – 140 s.
19. Karel Čapek. Hovory s Antonínem Švehlou (a o něm) s předmluvou Václava Klause a dosud nepublikovným textem Karla Čapka / [Připr. E. Pleskotová]. – Praha: Votobia, 2001. – 126 s.
20. Karel Kramář (1860 - 1937). Život a dílo / [Uspoř. J. Bílek a L. Velek]. – Praha: Historický ústav, 2009. – 783 s.
21. Karel Kramář. 150 let od narození. Sborník textů / [Ed. M. Loužek]. – Praha: CEP – centrum pro ekonomiku a politiku, 2011. – 168 s.
22. Karel Kramář. Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí / [Uspoř. L. Běloševská a Z. Sládek]. – Praha: Euroslavica spolu se Slovanským ústavem AV ČR, 2003. – 144 s.
23. Kárník Z. České země v čle První republiky 1918 – 1938. Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky 1918 – 1929 / Z. Kárník. – Praha: Libri, 2000. – 571 s.
24. Kautský E. K. Kauza Štefánik (legendy, fakty a otázky okolo vzniku Česko-Slovenskej republiky) / E. K. Kautský. – Martin: Matica slovenská, 2004. – 300 s.
25. Klímeck A. Vítejte v první republice / A. Klímeck. – Praha: Havran, 2003. – 303 s.
26. Kollár K. Milan Hodža. Moderný teoretic, pragmatický politik / K. Kollár. – Bratislava: Infopress, 1994. – 154 s.
27. Kosatík P. Bankéř první republiky. Život dr. Jaroslava Preisse / P. Kosatík. – Praha: Mladá fronta, 2010. – 203 s.
28. Lustigová M. Karel Kramář. První československý premiér / M. Lustigová. – Praha: Vyšehrad, 2007. – 368 s.
29. Masarykův sborník. 2006 – 2008. / [vedoucí redaktori J. Gebhart, J. Kuklík]. – Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2009. – Sv. XIV. Vyd. 1. - 574 s.
30. Miller D. E. Antonín Švehla – mistr politických kompromisů / D. E. Miller. [Přeložil S. Pavlíček]. – Praha: Argo, 2001. – 359 s.
31. Moderní podnikatelské elity – metody a perspektivy bádání / [Editor J. Štaif]. – Praha: Dokořn, 2007. – 440 s.
32. Muži Masarykovy republiky a kraj Vysočina 1918 – 1938 / [Uspoř. K. Černý, L. Göbl, P. Krčál]. – Žďár nad Sázavou: Tváře, 2008. – 80 s.
33. Muži Října 1918. Osudy aktérů vzniku republiky Československé / [Připr. R. Kučera]. – Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2011. – 208 s.
34. Novotný K., Kufnerová Z. Člověk Edvard Beneš / K. Novotný, Z. Kufnerová. – Praha: BVD, 2010. – 200 s.
35. Novotný K., Kufnerová Z. Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi / K. Novotný, Z. Kufnerová. – Praha: Dita, 2006. – 208 s.
36. Opat J. Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes / J. Opat. – Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2003. – 540 s.
37. Ort A. Dr. Edvard Beneš – evropský politik / A. Ort. – Praha: VŠE - Vysoká škola ekonomická, 1993. – 227 s.
38. Pekník M. a kol. Milan Hodža – štátník a politik / [Vedecský redaktor PhDr. M. Pekník]. – Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2002. – 400 s.
39. Polák S. T.G. Masaryk - obrazem a slovem. (His life in words and pictures) / S. Polák. – Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000. – 132 s.
40. Polák S. T.G. Masaryk. Za ideálem a pravdou. 6. (1919 - 1935) / S. Polák. – Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Ústav T.G. Masaryka, 2012. – 336 s.
41. Politická elita meziválečného Československa 1918 – 1938. Kdo byl kdo za první republiky / [Uspoř. F. Kolář a kolektiv]. – Praha: Pražská edice, 1998. – 304 s.
42. Rokoský J. Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany / J. Rokoský. – Praha: Vyšehrad a Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. – 912 s.
43. Skilling H. Gordon. Mother and Daughter. Charlotte and Alice Masaryk / H. G. Skilling. – Prague: Gender Studies, 2001. – 176 p.
44. T. G. Masaryk a česká státnost. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Masarykovou univerzitou ve dnech 4.-5. Zář 2007 v Brně / [Uspoř. H. Pavlincová, J. Zouhar]. – Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2008. – 218 s.
45. Vašek R. Prezident Beneš v letech 1935 – 1938. Studie a edice dokumentů / R. Vašek. – Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008. – 248 s.
46. Vošahlíková P., Martinek J. a kol. Cesty k samostatnosti. Portréty žen v čle modernizace / [Uspoř. P. Vošahlíková, J. Martinek a kolektiv]. – Praha: Historický ústav AV ČR, 2010. – 240 s.

47. Vykoupil L. Jiří Stříbrný. Portrét politika / L. Vykoupil. – Brno: Masarykova univerzita a Matice moravská, 2003. – 317 s.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2013